БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ . ACADEMIE BULGARE DES SCIENCES
РОДОПСКИ СБОРНИК V . RECUEIL DU RHODOPE V
София, 1983 . Sofia, 1983

ПЪРВИ ЧЕСТВУВАНИЯ НА КИРИЛ И МЕТОДИЙ В СРЕДНИТЕ РОДОПИ

Андрей Печилков

Почитта към великото дело на братята Кирил и Методий у нас и в славянството въобще е твърде отколешна. Трудно е да се установят точно формите, начините, както и елементите на зараждането и развитието на празника у отделните славянски народи. Но факт е,че славянските просветители твърде рано — още през втората половина на IX в., са били поставени между най-заслужилите творци на човешката култура.[1]

Единственият по рода си възрожденски обществено-политически празник — празникът на Кирил и Методий, се освободил от чисто църковния празничен канон и се превърнал в общоучилищен, а не след дълго и в общонароден; затова предизвиква оправдан интерес сред българските и чуждите учени.[2]

Първото в страната ни чествуване на Деня на славянските просветители и първоучители Кирил и Методий се е провело в Пловдив на 11. V. 1851 г.[3] Впоследствие и особено след Кримската война чествуването на този празник от българския народ добива масов характер.[4]

Празникът на Кирил и Методий в Средните Родопи е предизвиквал своеобразен интерес и сред краеведите от Смолянско. На първо място трябва да отбележим публикациите на Христо Попконстантинов[5] и Стою Шишков[6]

---

[1] Б. Ангелов. Борба за делото на Кирил и Методий. С., 1969, с. 103.

[2] Б. Ангелов. Цит. съч., с. 137—149; Ив. Дуйчев, А. Кирмагова, А. Паунова. Българска кирилометодиевска библиография за периода 1944—1962 г. — В: Хиляда и сто години славянска писменост (863—1963). С., 1963, с. 535—541; Българска кирилометодиевска библиография за периода 1963—1968 г. — В: Константин-Кирил Философ. С., 1969, с. 443—450; А. Кирмагова, А. Паунова. Библиография на българските публикации, излезли около чествуването на 1100-годишнината от смъртта на Константин-Кирил Философ. — В: Константин-Кирил Философ. Доклади от симпозиума, посветен на 1100-годишнината от смъртта му. С., 1971, с. 402—405 и др.

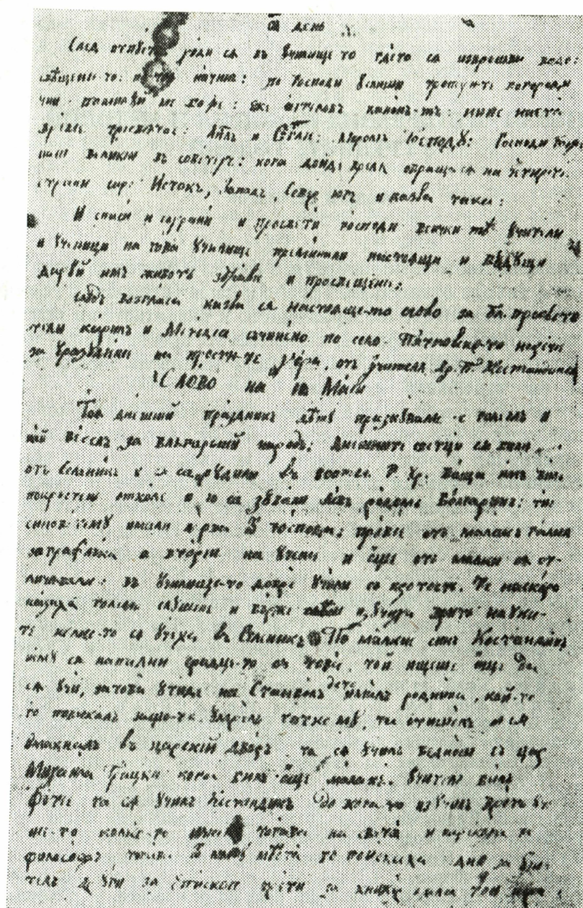
[3] И. П. Плачков. Празникът на българското възраждане. (Из един разговор с Н. Геров). — Българска сбирка, г. I, 1894, № 1, с. 55; Б. Ангелов. Борба. . ., с. 130; М. Стоянов. Денят на Кирил и Методий през Възраждането. — Славяни, 1979, № 5, с. 8—9; срв. Д. Дойчинов. Свято дело. Първото чествуване на славянските просветители. Работническо дело, бр. 141, 21 май 1979.

[4] Хр. Йонков. Празникът на Кирил и Методий по време на българското възраждане. — Изв. Инст. за история, т. 14—15, 1964, с. 411—428.

[5] Хр. Попконстантинов. Спомени за страшната пролет в 1876 година. Пловдив, 1884, с. 116—117.

[6] С. М. Родопски. Портрет на гръцкото фенерско духовенство и коварните му дела против българите в Родопите. Пловдив, 1887, с. 71, 87—88, 179, 196.

в които празникът в Смолянско е разглеждан в тясна взаимовръзка с тогавашните обществено-политически събития в този край. За тях празникът на Кирил и Методий има определено национално-политическо звучене и значение. Д-р Георги Ташев съобщава за интересното чествуване в Петково през 1874 и

Обр. 1. Страница-факсимиле от словото на Хр. Попконстантинов, произнесено на празника на Кирил и Методи през 1874 г. в с. Петково

1876 г. с личното участие на тогавашния млад учител Хр. Попконстантинов.[7] Чило Шишманов[8] и музейният работник Спиро Герджиков[9] поместиха в периодичния печат редица сведения за първите чествувания в Смолянско. В поново време бяха публикувани проучванията на автора на настоящата статия.[10] Първото чествуване в Устово (дн. квартал на Смолян) е отбелязано и в изследването на Зина Маркова.[11] Мисли за чествуванията на празника в Левочево, Соколовци, Златоград, Смолян и др. изразиха Стефан Барбов[12], родопският писател Янтай Кавалов[13], Васил Манолов[14] и Петър Маринов[15].

Целта на настоящата публикация е скромна: да анализира известните и отпечатаните досега сведения за първите чествувания на Кирил и Методий в Смолянско през Възраждането, да уточни изказаните становища по чествуването на славянските първоучители и накрая — да разкрие и посочи нови архивни данни относно празнуването му в Средните Родопи през Възраждането.

Първите чествувания на Деня на създателите на славянската писменост в Смолянско датират от преди около 115 години: „. . . първото чествуване на Кирил и Методий в Родопите е станало през 1865 г. в с. Момчиловци", на което „. . . слово за значението на големия празник е произнесъл местният учител". След тържеството присъствуващите решили да се изгради храм в чест на славянските просветители. Скоро бил построен параклисът „Кирил и Методий". Неговото подземие служело за склад на оръжие. Там често се укривали и революционери. „Този параклис е запазен и досега и е обявен за паметник на културата."[16] С. Герджиков обаче не подкрепя съобщението си с документални извори. По-нататък той съобщава и че „. . . в следващата 1866 г. празнуват 24 май и в квартал Устово—Смолян"[17], като се позовава на в. „Турция". Но внимателният анализ на цитираната статия във вестника разкрива, че първото чествуване на Кирил и Методий не е станало в Горно Дерекьой, т. е. в с. Момчиловци. В статията-кореспонденция четем: „Тая е *третата* (к. а. — А. П.) година, откак се празнува тука паметта на просветителите ны св. Кирила и Методия."[18] Цитираното изречение налага извода, че първото чествуване на Кирил и Методий в Средните Родопи е станало не през 1865, а през 1864 г. и не в с. Момчиловци, а в Устово.[19] За това първо чествуване старият възрож-

---

[7] Г. Ташев. Село Петково. С., 1966, с. 206.

[8] Ч. Шишманов. Крепост на българската народност и култура. — Родопска правда, № 2, 21 май 1957.

[9] С. Герджиков. Чествуването на Кирил и Методий в миналото в Смолянско. — Родопска правда, № 10, 20 май 1959; Любим празник. — Читалище, 1963, № 5, с. 4; Първото чествуване в Родопите. — Учителско дело, № 39 (1097), 17 май 1963.

[10] А. Печилков. Първи чествувания на Кирил и Методий през Възраждането в Средните Родопи. — В: Великото Кирилометодиево дело. Смолян, 1972, с. 63—77. Н. Гигов, А. Печилков, В. Искилиева. Смолян. С., 1972, с. 30—31.

[11] З. Маркова. За българско училище и църква в Родопите. — В: Родопите в българската история. С., 1974, с. 98.

[12] Ст. Барбов. Как бе отпразнуван за пръв път денят на Кирил и Методий в с. Левочево, Смолянско. — Родопска правда, № 2, 21 май 1957.

[13] Я. Кавалов. Преди 70 години. — Родопска правда, № 2, 21 май 1957.

[14] В. Манолов. Златни страници. — Учителско дело, № 41, 23 май 1967.

[15] П. Маринов. Смолян. Минало и настояще. Кратък исторически очерк (Отпечатък от С. Б. „Родина" 1940—1942, кн. IV), 1944, с. 37.

[16] Пак там; С. Герджиков. Любим празник, с. 4; Първото чествуване. . .

[17] С. Герджиков. Любим празник, с. 4.

[18] Турция, № 6, 30 юли 1866.

[19] Хр. Йонков (Празникът на Кирил и Методий по време на Българското Възраждане, с. 411—428) неправилно отнася първото чествуване в Устово към 1863 г. (с. 424, 428).

денски деец-родопчанин от Смолянско Васил Аврамов пише по-късно: „Това отпразнуване беше масло в огъня, хвърлено за цялата кааза. Няколко дни напред устовските първенци бяха разпратили покани по всичките села в каазата, в които се канеше всеки, който е българин, да посети тържеството на тоя ден, което щеше да стане в Устово, и за пръв път да почете паметта на ония народни святци, които дадоха своя азбука на народа си и с това го избавиха . . . от домогванията на враговете ни. Аз присъствувах на това тържество, чието отпразнуванье беше така велико, въодушевлението и радостта толкова голяма у всички, щото аз не мога да я изкажа. Гостье имаше голямо множество от всичките села. От тогава после тоя празник и до днес се празнува във всички села в тая кааза така тържествено, като втори Великден."[20]

Авторът на дописката разкрива интересни моменти от църковния и просветен живот в Устово, уведомява, че „най-главното и най-важното е днес освещението на новосъзиданата ни църква Успение Пресвятия Богородици, което стана в неделя, на 3-ій сего". Освещаването трябвало да стане без владика, което, „ако и да са представляваше на мнозина чудновато, обаче малцина бяха онези, които казваха, че освещеные на църквъ само с попове е незаконно и несъвършено". Но и тези хора, продължава дописникът, „никак не упорствуваха да не става освященьето според вольъта на по-голямата здравомислеща част от народа".

В навечерието на големия празник на славянските първоучители в усилена подготовка е и новооснованото училище: „. . . младежите в селото ни от ревност към ученьето отворихъ в еднъ от училищните стаи читалище, гдето веки са събират в сякая недельъ и през други празнични дни да прочитат българскы вестници и другыи излезны книгы. Те са начнали и са стараіат още да основът еднъ българскъ библіотека в училището, в която да са намират сичкы издадены до сега на българскый язык, които би могли да са намерът."

След дълги приготовления настъпва очакваният ден. Празникът на славянските братя „тая година (става дума за 1866 г., б. а. , А. П.) са празднова от сичките класове на народът много по-тържествено, отколкото през миналите две години. След извръшваніето на Божественнътъ служба народът се възкачи в горныйт етаж на училището да присъствува на водосветът и да чуе словото на празникът. В училището там, гдето стоеше образът на Кирил и Методія, беше украсено с цветны венцы и колоныи. Като бяха покрити прозорците с тънкы цървены платове, представляващи ся в училището една радостна цървеникава светлина от слънцето. През всичкыйт него ден визитыте по къщята не престанваха."[21]

Приведените факти показват, че Кирило-методиевият празник е добил пълна гражданственост и е оформен вече в своята традиция. В този смисъл трябва да се уточни твърдението на родопския книжовник Хр. Попконстантинов, че „. . . празникът на славянските просветители Кирила и Методий се е запразнувал в Ахъчелеби от 1867 год., когато в центърът на християнските села — в градецът Устово бе учител Дим. Д. Македонский, който си е придобил голяма заслуга при нововъзражданието на непотурчените (непомохамеданчените — б. а., А. П.) българе в нашата кааза"[22]. В същност за Устово през тази и следващите години празникът е ден, добре известен и затвърден.

---

[20] В. Аврамов. Материали по възраждането на българщината в Ахъчелебийско. — Славиеви гори, г. I, 1894, № 5, 6, с. 23. Авторът на спомена неправилно посочва, че това чествуване е от 1865 г.

[21] Турция, № 6, 30 юли 1866.

[22] Хр. Попконстантинов. Спомени. . ., с. 116.

В с. Петково Кирил и Методий се чествуват за първи път на 11. V. 1869 г. Авторът на „Спомени за страшната пролет в 1876 година" описва нелекото начало на честването, когато „. . . след голями главоболия за устовските учители, догде да кандардисат нашите попове да въведат тоз празник, който не фигурираше нито в елински, нито в славянските черковни книги, часослови и месецослови". В същност самите петковци с активната намеса на учителството въвеждат празника на Кирил и Методий в Петково, а „службата за св. Кирил и Методия се изпроводи на нашите попове написана с гръцки букви, а славянски думи от ръката на Илия п. Киряков Белковский."

Както съобщава Хр. Попконстантинов, „. . . поповете нещяха да припознават и тая ръкописна служба" на И. Белковски, „защото по заръчванията на гръцките владици те не трябвало да пропущат в черквата никаква книга, ако на първия ѝ лист нямало патриковия герб с надпис „сфрагис патриархики" (патриаршески печат — б. а., А. П.). Гръцките духовни власти добре знаели какво значи въвеждането на празник за Кирил и Методий. Но под напора на обществените сили след развихрилите се борби срещу гъркоманството в Ахъчелебийско и след като „. . . през зимата на 1868 година видяха, че еснафите от селото ни бяха разпалени с писма да не ги изпъдят селяните ни, ако не приемат и въведат празника на Кирил и Методия", празникът на народните просветители бил въведен от духовните служители в Петково. Сред петковци и сред населението в Ахъчелебийско този празник бил известен като н о в и я празник, а на много места като б ъ л г а р ц к и я празник.

От 1870 г. Кирил и Методий тържествено се чествуват в почти всички селища на Ахъчелебийско (Смолянско), обаче „. . . горкоманете българе го непразднуваха"[23].

Христо Йонков отпечатва проучване за честввания на Кирил и Методий през Възраждането у нас.[24] Но авторът е смесил двете географски понятия — Егридере (дн. гр. Ардино в Родопите) с Егридере паланка (гр. Крива Паланка — сега в СФРЮ). Ползувайки дописките на вестниците „Турция" (бр. 21, 11. VII. 1870 и бр. 18, 19. VII. 1871) и „Право" (бр. 14, 31. V. 1871), той отнася честването от 1870 и 1871 г. за дн. гр. Ардино в Родопите.[25] А в същност фактите се отнасят не за Ардино, а за сегашната Крива Паланка, наричана някога Егридере паланка.[26]

Позовавайки се на Хр. Попконстантинов, Сп. Герджиков сочи, че празникът на Кирил и Методий в Райково също започнал да се честввува от 1870 г.[27]

Във фонда на Долнорайковското училище е запазен документ под наслов: „Кратък преглед на учебното дело в Ахъчелебийско в отговор на екзархийското окръжно № 933 от 17 ноември 1901 година". Между другото в него се съобщава: „В Д(олно) Райково за първи път отпразнували св. Кирил и Методий през 1873 година."[28] За щастие в Цетралния държавен исторически архив в София в архивния фонд на Атанас и Михалаки Гюмюшгердан се откри и едно писмо на гръцки език от пълномощника на Гюмюшгердан в Райково

---

[23] Хр. П о п к о н с т а н т и н о в. Спомени. . ., с. 116—117.

[24] Х. Й о н к о в. Цит. съч., с. 411—428.

[25] Пак там.

[26] Ползувайки се от публикацията на Хр. Йонков, тази грешка впоследствие повторих и аз („Първи честввания на Кирил и Методий. . ., с. 63—77). Във връзка с това още на времето ми обърнаха внимание Анастас Примовски и Марин Стоянов — родом от с. Петково, Смолянски окръг, сега живущ в София.

[27] С. Г е р д ж и к о в. Любим празник, с. 4; Първото честввуване. . .

[28] ОДА — Смолян, ф. 31К, оп. 1, а. е. 15, л. 48—49.

и Устово Йоаков х. Д. Ахлалис с дата 16. V. 1871 г. След като съобщава за покупко-продажбата на аби, за доставката на вълна, за търговските сделки и т. н., Ахлалис пише на Гюмюшгердан: „. . . Прося Ви извинение, загдето ще Ви пиша за някои глупости по грънко-българските въпроси. Тази седмица имахме празника на Кирил и Методий, който едни го празнуваха, а други — не. Партията на Радю (гъркоманите — б. а., А. П.) не празнува, а тези на Боботанци го празнуваха с голямя почит. От друга страна слушаме, че българският въпрос е свършен и че везирът е казал на българите да припознаят вселенския патриарх и че си взел обратно фермана, който им бил дал. Не знаем дали е истина, поради което Ви моля, както и господин Радю,[29] който Ви се покланя, да наредите да ни се изпраща понякога по някой вестник, за да четем и узнаваме за подобни неща и да осведомяваме тукашните българи.“

Ще анализираме изречението, в което се съобщава за честването на Кирил и Методий: Ахлалис, явен привърженик на гъркоманите, е принуден да признае, че „. . . Боботанци го отпразнуваха (празника — б. а., А. П.) с голяма почит“[30]. Това говори явно за утвърдена традиция в честването. Засега обаче с други писмени документи за чествувания в Райково преди 1871 г. не разполагаме.

Цитираният документ ни въвежда в напрегнатата обстановка около празника на Кирил и Методий, разкрива силното противодействие на гъркоманите и фанариотите в Долно Райково, където най-ярко се открояват двете крила — българското и гъркоманското. Празникът на Кирил и Методий е политически щит и оръжие против гъркоманството и патриаршеските власти.

Ч. Шишманов разкрива интересни данни за първото чествуване на Кирил и Методий в с. Славейно през 1870 г. Възторгът на народа от победата в борбата за запазване на българския език и дух намерил ярък израз и в Славейно. Учителят Христо Димитров (от с. Дунаево, Смолянско) заедно с младежите Манол Т. Пеев, Манол Добровски и др. организирали народно тържество в училището. В словото било заклеймено гъркоманството, „. . . което продължавало все още да вирее в селата Долно Райково и Петково, въпреки благоприятния изход на църковния въпрос. Оттогава за Славейно денят на Кирил и Методий е един от най-светлите празници.“[31] Той се превръща в общонароден и училищен празник, използуван като трибуна за утвърждаване на българския дух и българската същност.

В този аспект чествуванията продължили и през следващите години. Особено забележителна е 1873 г., когато на празника на Кирил и Методий в Ахъчелебийско се отдава голяма почит и тържественост.

Ето какво разказва един съвременник за чествуването на Кирил и Методий през 1873 г. в Райково: „Дойде 11-й май, денят на първите български просветители св. Кирил и Методий, и българинът в славянските Родопи . . . почете паметта на тия две слънца славянски, на които византийските старци искаха да подсебят светлината. Българинът и в Ахъчелеби трябваше да покаже, че той твърде познава своя език и народност. Нашите българи в Райково са бяха разпоредили още от два дни напред, за да отпразнуват колкото ся може по-бляскаво тоя чисто народен празник.“ На самия празник — пише авторът —

[29] Радю чорбаджи — Ради Георгиев (неизв. — 1881), е родом от с. Писаница, Смолянско. Впоследствие живее в Райково. Водач и проводник на гъркоманската църковна политика в Ахъчелебийско.

[30] ЦДИА, ф. 161, оп. 3, а. е. 1130, л. 6.

[31] Ч. Шишманов. Крепост. . .

„училището беше накичено отвън и вътре с цветя, а сутринта народът беше препълнил храма. . . . След отпуст всичкий народ начело със свещеникът ни, учителят с учениците ся отправиха в училището, гдето стана водосветът и учителят ни Стою Атанасов изрече първото българско слово за живота и делата на славните учители. Тържеството цял ден из селото ни беше неописуемо.“[32]

Тържествено бил чествуван празникът през 1874 г. в с. Петково. Пламенна реч за възхвала на святато Кирилометодиево дело произнесъл бъдещият книжовник, просветител и писател, тогава учител в родното си село, Хр. Попконстантинов.[33] Словото му за Кирил и Методий е написано на кирилица и се състои от три основни съставки: предварителна бележка, същинска част и послеслов.

Предварителната бележка в хода на литургията на 11 май пояснява, че: „След возгласа казва ся настоящето слово на българските просветители Кирил и Методия, съчинено по село Пятковското наречие за уразумение на простите хора, от учителя Хр. п. Константинов.“

В самото слово най-напред се дават биографични данни за двамата славянски просветители: „Тоя днешний празник, дету празнуваме, е голем и найвесел за Българский народ. Днешните светци са били от Селеник (Солун) и са са рудили в 800 г. сл. Р. Хр. Баща им бил покръстен отколе и го са зували Лев, родом Болгарин. Тие синувете му имали дарба от малки ся отличавали; в училището добре учили с кротост. Те наскоро казаха голямо слушане и бърже научиха врить науките, колкото ся учеха в Селеник. По-малкие син Костадин не му са наполни сардцето с това, той ищеше още да са учи, затова утиде на Станбол, дето имал роднина, който го повикал, защото умрял татко му, та утишел и се вмъкнал в царский двор, та ся учил веднôж с цар Михаила Грацки, кога бил още малак. Учител бил Фотие, та са учил Костадин дин до когато изучил врить ученето, колкото имало тогава на света и нарекоха го Философ. Тогава от млогу места го поискаха един за учител, други за епископ, трети за книжер, ала той не рачеше, защото щеше да ся прочюе, пък той ни ищеше да са прочюе, той ищеше да работи само за своя народ, затова той побегна скришно от Станбол, та утиде в адна пустиня, та го нарекоха Кирил; сетне се ворна пак нах Стамбол. По-големиет брат Михаил влезе в един хаскер и малко по малко стана до паша на Струмишкото войводство, населено от Българе, които управя 10 години. Тук брат му Кирил често го спохождаше, зеха от близу да познават Бъл(гарския) народ и като гледаха как му са пропуведва евангелието на изкривен язик от гръцките попове, намислиха да оправет тее бъркотии, затова измислиха славенското писмо и взеха да превеждат книгите на Болгарския язик, затова и Михаил остави царската работа и отиде в пл(анината) Олимп и се покалугери, та го нарекоха Методий. . .“

Изтъквайки значението на делото на двамата братя за българския народ, Хр. п. Константинов пише по-нататък: „. . . Блаженни и преблаженни сме, зачтото ся родиха двамата братя да на просветет. Господ знае, какви щехме да сме сега, да ни беха днешните светци, които ни просветиха. Щехме да сме без писмо. . .[34], защото те измислиха Бъл(гарското) писмо, с което днес лесно

---

[32] С. Родопски. Портрет. . ., с. 71.

[33] Г. Ташев. Село Петково. . ., с. 206. С. Герджиков неправилно посочва, че Хр. Попконстантинов е произнесъл словото си на 11. V. 1873 г. (Читалище, № 5, 1963, с. 4); в същност това е станало на 11. V. 1874 г.

[34] Текстът е изпуснат от нас.

ся учат децата ни, затова ние трябва добре да празнуваме техние празник за много години молитвами святих амин."[35]

По данни на Г. Ташев това слово доскоро е било пришито към една от черковните книги в Петково. Почти девет десетилетия жителите на с. Петково пазили като скъпа реликва ръкописа на пламенното слово, което произнесъл на Кирилометодиевия празник през 1874 г. младият учител Хр. Попконстантинов. Оригиналът на словото със знанието на местния свещеник Костадин Караманолев бил взет от църквата и предаден в Окръжния исторически музей в Смолян. За съжаление обаче засега в музея словото не се намери.[36] По въпроса за издирването на този ценен документ преди няколко години отношение взе и сп. „Родопи"[37].

С избухването на Старозагорското въстание през 1875 г. гъркоманите отново се стремят да противодействуват на провеждането на празника, или — както казва един съвременник — „. . . да ни представляват пред царското правителство за „комити", но и с тая си цел не можяха да сполучат в коварствата си". Така например в „установената тарифа за редът на черковните служби", от 1875 г. насам в Долно Райково за 11 май — празникът на Кирил и Методий, е отбелязано, че „. . . останва вън от редът, като ще си служи българский свещенник тоя ден"[38].

По наше мнение за първи път Кирил и Методий в с. Горно Дерекьой (дн. Момчиловци) започват да се чествуват след 1866—1867 г., а не през 1865 г., както счита Сп. Герджиков.[39] Герджиков съобщава, че този празник в Момчиловци започва да се чествува в последната година от учителствуването на Сава Димитров. Но С. Димитров става учител в Горно Дерекьой едва през 1867 г.[40]

Той сочи, че веднага след чествуването на Кирил и Методий в Момчиловци населението започва да строи параклиса „Св. Кирил и Методий". Но строежът му започва не през 1865 г., а много по-късно. Този параклис в м. Харамитското първоначално бил замислен като голяма църква, символичен израз на българския дух. Неслучайно на него е поставена плоча, запазена до днес с надпис: „Народен и български св. Кирил и Методий". Според някои находки под параклиса имало подземие, което служело за склад на оръжие. Узнала за това, местната турска власт, подтиквана от гъркоманите, спира строителството на параклиса под предлог, че той е предназначен за комитлък. Едва след Освобождението, през 1884 г., по инициатива на учителството и посъбуденото население строителството било подновено. За тази дързост турските власти хвърлили в Гюмюрджинския затвор учителя Георги Солаков, Никола Бакларов, Атанас Златарев и Тодор Бакларов. Самият параклис е завършен едва през 1888 г.[41]

На български език в църквата на Горно Дерекьой започва да се служи от 1867 г., което се доказва от приписка, намерена в „Славянския Апостол" —

---

[35] Г. Попанастасов. Четиридесет години учител, общественик и народен деец. С., 1943, с. 37—39.

[36] Г. Ташев. Село Петково. . ., с. 206—207.

[37] Р. Христов. Наука. . . или търговия. — Родопи, № 7—8, 1967, с. 34.; Към един стар разговор. — Родопи. № 5, 1969, с. 19.

[38] С. Родопски. Портрет. . ., с. 87, 89.

[39] С. Герджиков. Любим празник, с. 4.

[40] К. Канев. Миналото на село Момчиловци, Смолянско. Принос към историята на Средните Родопи. С., 1975, с. 122.

[41] По сведения на Константин Канев от с. Момчиловци, Смолянско, записани на 22. XII. 1971 г.

притежание на църквата в с. Момчиловци. А чествуванията на Кирил и Методий никога не предхождат въвеждането на българския език.

Страшната пролет в Ахъчелебийско през героичната 1876 г. дава отражение и върху големия празник — „. . . на всичко българско се гледаше като на москофско, като на комитско, като на противоцарско. . .“. „Затова и празникът на Кирил и Методия през тези напрегнати мигове биде замълчан в Петково. Нито клепалата се клепаха, нито черквата се отвори. Така се премина тоя народен празник.“[42] Такива дни на изпитания преживяват не само петковци, а всички селища — и малки, и големи в Ахъчелебийско.

Осмислянето на Кирилометодиевия празник след Освобождението представлява нов етап в неговото развитие. „11-й май, денът на св. Кирила и Методия ний отпразнувахме тържествено“ — пише един съвременник от Райково за чествуването през 1878 г.[43] За съжаление след 1878 г. буреносните облаци забулват жадуваната свобода на родопското население. Среднородопският край остава още цели 34 години под османска власт.

Много важни страни и моменти от духовния свят на родопчаните се разкриват с чествуванията на празника и след Освобождението. Голям интерес например представлява празникът на Кирил и Методий през 1881 г. в Райково,[44] първото чествуване през 1883 г. в Левочево,[45] чествуването през 1888 г. в Соколовци,[46] първото празнуване на Кирил и Методий в Пашмакли (дн. кв. в Смолян) през 1897 г.,[47] в Златоград,[48] в целия Ахъчелебийски — Смолянски край. Обаче посоченият период остава извън поставената тема.

Този народен празник имал силно политическо въздействие. Чрез него родопчани утвърждавали своята българска същност и духовен стабилитет. Починалият през 1958 г. на 102-годишна възраст Райчо Лазаров от квартал Райково пише: „. . . Винаги споменът за чествуването на Кирил и Методий е събуждал у мен най-радостни чувства на умиление и вълнение. . . . Винаги този ден повдигаше високо нашия дух и разгаряше в душите огън за освобождението на българския народ от турско робство. На този празник още повече се засилваше любовта ни към братския руски народ и растеше вярата ни, че освобождението ни ще дойде от „Дядо Иван“.[49]

---

42 Хр. Попконстантинов. Спомени. . ., с. 117.
43 А. Печилков. Първи чествувания. . ., с. 76.
44 С. Родопски. Портрет. . ., с. 196.
45 Ст. Барбов. Как бе отпразнуван. . .
46 Я. Кавалов. Преди 70 години. . .
47 П. Маринов. Смолян. Минало и настояще., с. 37; В. Гигов, А. Печилков, В. Искилиева. Смолян. . ., с. 31.
48 В. Манолов. Златни страници.
49 А. Печилков, Първи чествувания. . ., с. 76—77.

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Проблемна комисия за изучаване миналото, бита и културата на населението в Родопите

РОДОПСКИ СБОРНИК

ТОМ V

Под ред. на акад. ХР. ХРИСТОВ, проф. П. ПЕТРОВ и проф. СТР. ДИМИТРОВ

София . 1983

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ